

VIAȚA POLITICĂ DIN BUCOVINA LA SFÂRȘITUL SECOLULUI AL XIX-LEA (POLITICĂ NAȚIONALĂ ȘI AUSGLEICHGERECHTIGKEIT) (II)

MARIAN OLARU
Institutul „Bucovina”, Rădăuți
E-mail: olmary55@gmail.com

The Political Life in Bukovina at the End of the 19th Century (National Policy and Leveling Compromise) (II)

*(Abstract)**

The study presents some aspects of the political life of the Duchy of Bucovina at the end of the 19th century and the beginning of the 20th century, when there were important changes in forces as a result of developments in the empire and the province. These make up an image of the province characterized by continuity and transformation, under the impact of the appearance on the political scene of new social categories, as a result of the electoral reforms in the empire, from 1897 and 1907.

Keywords: Cisleithania, Bucovina, political parties, elections, leveling compromise.

(Rezumat)

Studiul prezintă unele aspecte din viața politică a Ducatului Bucovinei la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, când se produc importante modificări de forțe ca urmare a evoluțiilor din imperiu și din provincie. Acestea, alcătuiesc o imagine a provinciei caracterizată prin continuitate și transformare, sub impactul apariției pe scena politică a unor noi categorii sociale, ca urmare a reformelor electorale din imperiu, din anii 1897 și 1907.

Cuvinte-cheie: Cisleithania, Bucovina, partide politice, alegeri, compromis nivelator.

1. Contextul socio-politic

De la mijlocul ultimului deceniu al secolului al XIX-lea, semnele unei acute crize ce decurgeau din felul în care era alcătuită Monarhia Dualistă erau tot mai evidente, datorită numeroaselor particularități de organizare administrativ-politică a statului, luptelor politice din capitala imperiului, din provincii, dintre centru și

* Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

provincii, concomitent cu creșterea puterii „factorilor centrifugi”, de disoluție, între care cel mai important era afirmare națională a popoarelor nemulțumite de ordinea imperială statornicită după 1867. Era tot mai evidentă acum consolidarea conștiinței naționale nu numai la popoarele din imperiu – altele decât germanii și maghiarii – care aveau state sau comunități etnice importante în afara granițelor acestuia¹. Situația specială a etniilor și a imperiului deriva din faptul că din cele 11 grupuri etnice principale erau așezați în imperiu: cehii, croații, maghiarii și slovacii, ceea ce însemna cam 2/5 din populația imperiului. Alte șase grupuri etnice aveau state sau părți importante ale etniei lor în afara imperiului, precum: germanii, italienii, polonezii, românii, rutenii și sârbii. Aceștia reprezentau 3/5 din populația imperiului, ceea ce însemna că „majorități clare și covârșitoare” își aveau patria dincolo de granițele Dublei Monarhii². La vulnerabilizarea raporturilor din cadrul imperiului a contribuit faptul că țările învecinate, care își aveau grupuri etnice importante în imperiu au intrat în combinații politice sau alianțe care aveau să influențeze viitorul acestei părți din Europa, inclusiv cel al Dublei Monarhii. Ca urmare, menținerea sau readucerea în prim plan a hegemoniei austro-maghiare era una complicată din „rațiuni istorice și politice”³, iar destinul imperiului era imposibil de schimbat (compromisuri, înțelegeri, reorganizări administrative, reforme electorale etc.) prin diverse remodelări politico-statale datorită realităților etnice imuabile care prefigurau colapsul acestuia, într-o epocă a imperialismelor și naționalismelor.

După cea de a doua guvernarea Taaffe, care a încercat să tempereze naționalismul slav prin reforme în domeniul bilingvismului (încercată și de unele echipe guvernamentale anterioare), reglementarea succesiunii țărănești, o legislație de protecție a muncii⁴, au urmat câteva echipe ministeriale cu o durată scurtă de guvernare, conduse de principele Alfred Windischgätz și contele Erich Kielmannseg (1893–1895). S-a ajuns astfel la o „guvernare de mână forte” susținută de împărat, cea lui Kasimir Badeni, fost guvernator al Galiției⁵. Acesta a reușit să tempereze raporturile tensionate cu „tinerii cehi”, să treacă reforma electorală⁶, sancționată de împărat în iunie 1896 și recunoașterea de către Franz Joseph, după cel de al treilea scrutin, a dr. Luegger ca primar – fapt ce a dus la bună gospodărire a Vienei. Lărgirea dreptului de vot și scăderea censului pentru curiile orașelor și comunelor

¹ Robert A. Kann, „Despre problema naționalităților în Monarhia Habsburgică (1848–1918). O sinteză”, în *Monarhia Habsburgică (1848–1918)*, vol. III, *Problema națională*, ediție în limba română coord. și îngrij. de Rudolf Gräf; trad. de Iosif Marin Balog, Loránd Máldy, Raluca Nelepcu, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Iași, Editura Polirom, 2020, p. 254.

² *Ibidem*, p. 249–250.

³ *Ibidem*.

⁴ Erich Zollner, *Istoria Austriei*, traducere de Adolf Armbruster, ediția a VIII-a, vol. II, București, Editura Enciclopedică, 1997, p. 526.

⁵ *Ibidem*, p. 530.

⁶ *Ibidem*, p. 531, Mihai-Ștefan Ceaușu, *Parlamentarism, partide și elită politică în Bucovina habsburgică (1848–1918)*, Iași, Junimea, 2004, p. 197. Se introducea cea de a cincea curie electorală, în care alegeau toți cetățenii de sex masculin cu vârsta de 24 de ani. Cu toate că s-a extins dreptul de vot, curiei a V-a îi reveneau 72 de mandate din totalul de 425. Celalte mandate erau astfel repartizate: curia marii proprietăți avea 85 de mandate, curia marilor orașe cu 118, Camera de Comerț și Industrie cu 21 și la comunele rurale erau 129.

rurale, la patru florini, au avut ca efect creșterea participării la viața politică a unor noi categorii sau pături sociale ca mica burghezie, muncitorii care au întărit forța de susținere a partidelor de stânga, fenomen cu ample influențe și în provincia extrem-orientală a imperiului – Bucovina⁷. Cu toate realizările sale guvernul Badeni nu a putu trece de opoziția generată de reformele sale prin care se cerea funcționarilor din Boemia (similar și în Moravia) de a-și însuși perfect cele două limbi ale țării – fapt care a generat reacții violente de genul demonstrațiilor de stradă în Viena, haos în instituții și în parlament prin oratorii maratonisti etc. Îndepărtarea unor deputați cu ajutorul poliției, în baza „lex Falkenhayn”⁸, a dus la închiderea parlamentului, în 28 noiembrie 1897 și căderea guvernului Badeni. A urmat guvernul condus de baronul Gautsch von Frankenthurn, care a condus cu ajutorul decretului special în situație critică, pentru că parlamentul nu funcționa din cauza incapacității de stăpânire a „exploziei” naționalismelor. Formularea mai moderată a cerințelor lingvistice ale bilingvismului în Boemia a fost combinată cu încercarea atragerii germanilor sudeți. Ministeriatului lui Gautsch i-a urmat cel al lui Franz Fürst von Thun und Hohenstein (5 martie 1898 – 2 octombrie 1899), care a încercat să aplaneze disputele lingvistice și patimile naționaliste fapt ce a determinat mutarea acestora în stradă, prin încăierări, invective etc. Situația din imperiu era atât de tensionată și soluțiile atât de puține, pentru că doleanțele naționale și proiectele de remodelare prin reforme politico-administrative și de drept erau într-o acută contradicție. În lucrarea lui Erich Zollner, *Istoria Austriei*, aceasta este descrisă astfel: „germanii din Țările sudete tindeau spre acordarea unor unități administrative delimitate după criteriile naționale, stiriene, carintiene și tirolezii erau ferm decisi să mențină unitatea țărilor lor, recunoscându-se totuși provinciei Trentino autonomia în cadrul Tirolului”, „tirolezii italieni /Welschtiroler/, italienii din Görz-Gardisca, Trieste și Istria, ba chiar și mica minoritate din Dalmația au stăruit cu insistență la prerogativele și privilegiile lor istorice. Polonezii cereau sporirea drepturilor lor de minoritate din Silezia austriacă”, pretinzând în schimb hegemonia în Galiția”⁹ etc. Istoricul austriac aprecia că disputele erau puternice în Boemia, Moravia și Silezia, în schimb în „Bucovina poliglotă” disputa era „relativ neînsemnată”¹⁰.

La sfârșitul secolului al XIX-lea, în Austria erau numeroase tensiuni sociale și politice care opuneau înalta funcționărimă, clerul înalt – care erau fideli coroanei –, și mica funcționărimă, clerul de jos și ofițerii cu grade inferioare – care erau atașați naționalității lor mai mult decât față de statul dualist. În cele mai multe situații, clerul catolic și cel ortodox au stimulat consolidarea conștiinței naționale – fapt care a dus la întărirea curentelor politice conservatoare (naționale) – ceea ce a permis colaborarea cu slavii, italienii – în țările alpine și cu românii.

⁷ Erich Zollner, *op. cit.*, p. 530–531.

⁸ Lege actualizată în anul 1897, în Reichsrath, cu scopul de a împiedica obstrucționarea lucrărilor legislative prin așa-numiții oratori „maratonisti”, reprezentanți ai minorității. Numele i-a fost dat după inițiatorul legii, Julius Falkenhayn, ministrul Agriculturii. Aceasta anunța „falimentul total al parlamentarismului actual”, cf. Valeriu Braniște, „Votul Camerei imperiale”, în *op. cit.*, pp. 225–227.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*, p. 533.

Cum antisemitismul era o dimensiune constantă a afirmării ideilor naționale, fundamentată mai ales economic, evreii conduși de Theodor Herzl a înființat mișcarea național-evreiască, sionistă.

Încercările guvernelor conduse de Gautsch și Franz Thun-Hohenstein de a tempera mișcările naționale și a pune în prim-plan interesele economice au fost continuate în vremea guvernului Clay-Aldrigen, când au fost anulate decretele lingvistice, iar tratativele cu Ungaria au dus la scăderea ponderii Austriei, în Dubla Monarhie, la 65,6%. După scurta guvernare a lui Wittek, s-a instaurat cabinetul Koerber, care a condus monarhia timp de aproape cinci ani (19 ianuarie 1900 – 31 decembrie 1904). Acesta a elaborat un amplu proiect de modernizare prin construcția de căi ferate și canale, dar nu a reușit reformarea administrativă a Boemiei. Nefiind agreat de împărat și nefiind nici pe placul mișcărilor naționaliste (mai ales al cehilor, polonilor, a unora dintre naționaliști germani și a ungarilor) a fost nevoit să demisioneze în sfârșitul anului 1904. După criza ungară manifestată la sfârșitul lui 1904 și începutul lui 1905, Gautsch a revenit în fruntea unui nou guvern care a înaintat, în februarie 1906, un nou proiect electoral, pe care nu a reușit să-l treacă prin parlament, fapt ce a dus la căderea acestuia. Abia în timpul guvernului condus de Max Wladimir von Beck, spre sfârșitul lui 1906, a fost adoptată noua lege electorală, bazată pe principiul votului universal, egal, direct și secret. Disputa dintre naționalități a fost rezolvată prin compromis. Germanii care plăteau 63% din totalul impozitelor, dar erau doar 35% din populația Cisleithaniei, cereau respectarea contribuției lor și la vot, iar slavii voiau respectarea ponderii lor demografice în distribuirea mandatelor. Germanii au primit prin noua lege electorală 43% din mandate. De aici rezultă un aspect important de relevat: anume acela că în circumscripțiile germane, care erau mai bine populate, erau mai puține de mandate raportate la numărul de locuitori cu drept de vot, față de cele slave. Au fost ușor avantajați italienii și românii bucovineni, pe când rutenii deși dezavantajați obțineau o situație mult îmbunătățită față de trecut¹¹. Conform prevederilor noii legi electorale, mandatele erau astfel repartizate: 232 pentru germani, 108 pentru cehi, polonezii aveau 83, ucrainenii 31, slovenii 24, italienii 19, croații și sârbii 13, românii cinci și evreii unu. Alegerile ce s-au desfășurat pe baza noii reforme electorale, în zilele de 14 și 23 mai 1907, au fost primele în care Camera Deputaților devenea o reprezentanță a poporului, curiile electorale erau desființate, doar în Camera Domnilor a fost păstrată reprezentarea intereselor și la nivelul dietelor provinciale¹². Alegerile au avantajat partidele de masă, între care s-au aflat social-democrații cu 87 de mandate (49 germani), social-creștinii

¹¹ <https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rgb&datum=1907&size=45&page=109> (26.02.2023), Conform legii publicate în „Reichgesetzblatt für die Reischrate vertretenden Königreiche und Länder” („Foaia legilor imperiale...”), IX, 30 ianuarie 1907, p. 1, în Camera Deputaților erau aleși 516 membri, după cum urmează: pentru Regatul Boemiei 130, Regatul Dalmației 11, Regatul Galiției, Lodomeria și Marele Ducat de Cracovia 106, Arhiducatul Austriei de sub Enns 64, pentru Arhiducatul Austriei de supra de Enns 22, Ducatul de Salzburg 7, Ducatul Stiriei 30, Ducatul Carintiei 10, Ducatul Krainei 12, Ducatul Bucovinei 14, Margraviatul Moraviei 49, Ducatul de Sus și Silezia 15, Comitatul Princiari al Tirolului 25 și pentru Vorarlberg 4.

¹² Mihai-Ștefan Ceașu, *op. cit.*, p. 211.

împreună cu conservatorii au obținut 96 de mandate. Asociația națională germană formată din mai multe partide și grupări – majoritar reprezentante ale curentelor politice moderate, între care erau Partidul Popular German, Agrarienii Germani, Partidul Progresist German și 13 radicali germani conduși de K.H. Wolf – obțineau 90 de mandate. A fost învins în alegeri partidul pangerman condus de Schönerer, care nu a reușit nici să intre în parlament¹³.

Evoluțiile politice din anul 1905, au făcut posibilă înțelegerea dintre cehi și germani, cunoscut drept „acordul morav”. Acesta era un ansamblu de legi provinciale, prin care alegerea dietei țării se făcea baza cadastrului național, numărul mandatelor fiind dinainte stabilit, partidele politice luptau doar în cadrul curiilor naționale. Această înțelegere sau „compromis” cuprindea și aspecte de politică școlară și cultural-națională. Conform acestui compromis, în plan electoral, un german putea alege doar un german sau un ceh putea alege doar un ceh. Preluând modelul Ausgleich-ului morav, bucovinenii au realizat unul asemănător în 1910 și, polonezii și rutenii, în Galiția, în preajma Primului Război Mondial, dar a fost un acord de principiu. În unele medii este invocat și un „compromis egalizator” și în Bosnia¹⁴. Apreciate drept un succes al politicii de înțelegere sau de rezolvare a problemei naționale, mai ales în mediul istoriografic german, compromisurile amintite nu au avut timpul necesar de a fi aplicate, pentru a putea evalua rezultatul acestora¹⁵.

2. Bucovina un proiect politic habsburgic: între radicalism și democrație (1897–1914)

La sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, Austria era apreciată ca fiind o „o varietate maximă într-un spațiu minim”. Cu atât mai mult, Bucovina, cea mai mică provincie a imperiului, întrunea aceleași caracteristici, ambiguități și paradoxuri sociale, culturale și politice¹⁶. Deși era o provincie preponderent românească la venirea imperialilor, aceasta avea să devină terenul de dispută în care programele partidelor sau grupărilor politice naționale au intrat în coliziune, mai ales în ultimele decenii de existență a imperiului. Cu toate acestea, evoluția politică din Bucovina la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, este apreciată ca una fără răbufniri de energie politică națională, în care guvernul local și-a impus de cele mai multe ori punctul de vedere. Aceasta i-a determinat pe „tinerii” politicieni români, în frunte George Popovici și Iancu Flondor să formeze, în primăvara lui 1897, un comitet de

¹³ Erich Zollner, *op. cit.*, p. 537; Radu-Florian Bruja, „Quelques considerations sur les elites et l’idée de nation en austro-hongrie”, în „Codrul Cosminului”, XVII, nr. 2, 2012, p. 213.

¹⁴ <https://deutsch.radio.cz/100-jahre-maehrischer-ausgleichgesprach-mit-rudolf-grulich-8625403> (26.02.2023).

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Europa Centrală. Nevroze, dileme și utopii*, antologie coordonată de Adriana Babeți și Cornel Ungureanu, Iași, Editura Polirom, 1997, p. 9; Renata Karol-Mazur, „Bukowina jako ojczyzna prywatna polskich Ormian”, p. 269–272 (01.05.2023).

conducere care propunea reorganizarea partidului. Grupați în jurul periodicului „Patria” – aflat sub redacția lui Valeriu Braniște – „tinerii” politicieni români combăteau așa-zisul „Bukowinewrthum”¹⁷ sau bucovinismul și își propuneau scoaterea Partidului Național Român de sub influența guvernului, să apere mai bine interesele românești din Bucovina, să-i salveze de la marginalizare și înstrăinare pe românii bucovineni, apărându-le drepturile pe tărâm școlar, bisericesc și economic. „Bătrânii” din PNR, de orientare moderată, erau grupați în jurul periodicului „Sentinela” (1898) – condus de Dionisie Voronca, care avea și colaborarea lui Mihai Teliman – se pronunțau pentru colaborarea cu guvernul, dar cu respectarea drepturilor și libertăților în domeniile școlar, religios, economic, politic și național¹⁸.

Alegerile pentru Camera Deputaților și Consiliul Imperial din anul 1897, alegeri ținute pe baza noii legi electorale, au consemnat victoria lui George Popovici, în colegiul votului universal. Acesta, împreună cu George Vasilco și ceilalți deputați români aleși, au format Clubul parlamentar român, care au colaborat cu guvernul vienez reușind să obțină aprobarea, în 1898, pentru clasele paralele românești de la Gimnaziul de Stat din Cernăuți¹⁹.

Pregătirea alegerilor pentru Dieta Bucovinei a făcut posibilă apropierea celor două tendințe politice din sânul Partidului Național Român, fapt concretizat prin formarea Comitetului Electoral Național Român, care a fost condus de Ioan Lupul, Modest Grigorcea și Iancu Flondor – ca vicepreședinți și secretar N. Blându. Partidului Național Român, în iulie 1898, își propunea prin cele șapte rezoluții aprobate să lărgescă cercul participanților la conducerea acestei formațiuni și, implicit, la viața politică, pentru „dezvoltarea maturității politice” a românilor. A fost stabilit „dreptul liberei întruniri”, fapt care nu contravenea existenței societăților politice, ceea ce însemna că societatea politică „Concordia” nu-și înceta activitatea, dimpotrivă și alte astfel de societăți politice trebuiau înființate în districtele bucovinene: „Trebuinta societăților politice, literare, culturale, economice și de credit este chiar una din supozițiile existenței partidului național în forma nouă”²⁰. Pregătirea PNR pentru desemnarea candidaților săi, suflul nou pe care l-a determinat reorganizarea acestuia evidențiază „conștiința drepturilor și responsabilităților cetățenești”, deputații urmând să reprezinte „cauza națională a Bucovinei românești”²¹. Solidaritatea națională realizată cu eforturi a fost pusă la

¹⁷ Valeriu Braniște, „Două curente în viața politică a românilor din Bucovina?”, în Valeriu Braniște, *În slujba Bucovinei, în slujba neamului românesc*, Articole politice, ediție și studiu introductiv de Ioan Cocuz, Editura „Bucovina viitoare, 1998, p. 217: „Nu bucovineni ci români suntem înainte de toate și ca atari fii credincioși ai partei noastre și supuși loiali ai Domnitorului nostru. Rezon de existență avem numai ca români și în momentul când de dragul unei himere am abzice de națiunea noastră, pierdem dreptul la existență iar acțiunea noastră rămâne fără rost. A propaga «Bucovinerthum»-ul ca stea conducătoare, drept semnul în care învingem și a degrada naționalitatea la un sport „frumos”, dar sport este un anacronism, un păcat de care trebuie să ne ferim de moarte”.

¹⁸ Constantin Loghin, *Istoria literaturii române din Bucovina, 1775–1918*, Cernăuți, Editura „Alexandru cel Bun”, 1996, p. 216.

¹⁹ Valeriu Braniște, *op. cit.*, pp. 246–247, articolul „Organul pangerman «Buk. Nachrichten»”; Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, București, Editura Humanitas, 1991, p. 262.

²⁰ *Ibidem*, p. 258.

²¹ *Ibidem*, p. 267.

încercare de atitudine unor oameni politici precum N. Mustăță și E. Stârcea, precum și de practica lui Bourguignon de a folosi aceleași metode, de sprijinire a unor candidați „gubernamentali”, precum arhimandritul Ciuntuleac²² sau chiar a căutat să invalideze candidatura lui George Popovici, pe motiv că era funcționar imperial, în calitate de redactor la „Foaia legilor imperiale”. În rândurile politicianilor români exista părerea, exprimată de Valeriu Braniște, în ziarul „Patria”, că „Partidul Național Român este singurul partid serios de guvernământ care îmbrățișează toate interesele țării, căci reprezintă toate păturile țării”, pentru că germanii erau doar câțiva coloniști și funcționari „care au copleșit țara”, polonii erau funcționari și mari proprietari, evreii erau comercianți, iar „mișcarea din sânul poporului rutean este numai un reflex al luptei politice a rutenilor din Galiția”, doar Partidul Național Român cuprindea în sine toate păturile țării²³. În contextul în care, în 1897, se introdusese o reformă electorală ce privea legislativul imperial, prin introducerea colegiului votului universal, la alegerile din septembrie 1898, pentru Dieta Bucovinei, au fost ultimele în care confruntarea electorală s-a făcut între curentele politice ce activaseră timp de mai bine un deceniu – mai ales în ceea ce îi privea pe români. Din cei 31 de deputați aleși, 13 erau români, opt germani, patru armeano-poloni, patru ruteni și doi deputați care nu și-au asumat nicio identitate națională²⁴. Rezultatele obținute nu au mulțumit pe deplin actorii politici din Bucovina și unii dintre aceștia au acuzat pe drept intervențiile abuzive ale factorului gubernamental înainte, în timpul și după procesul electoral²⁵. Bourguignon era nemulțumit pentru că nu a reușit să reducă și mai mult prezența deputaților români în dietă, PNR pentru că a pierdut trei mandate pe care sconta²⁶, „tinerii ruteni” pentru că nu și-au maximizat electoral potențialul politic proporțional cu forța demografică etc.

Guvernul condus de Borguignon, în ciuda faptului că românii reprezentau cel mai numeros grup de deputați dietali, s-a străduit să alcătuiască o majoritate opusă

²² *Ibidem*, „Solidaritatea națională”, pp. 290–292; „Bukowinaer Post”, VI, nr. 735, 4. September 1898, p. 1.

²³ Valeriu Braniște, *op. cit.*, pp. 291–292, „Solidaritatea națională”.

²⁴ *Ibidem*, p. 315, „Deputații din dieta Bucovinei”; Mihai-Ștefan Ceașu, *op. cit.*, p. 336, arată că rezultatele alegerilor au fost următoarele: 12 erau români, 8 germani, 4 armeano-poloni, 4 ruteni și 2 nu și-au declarat naționalitatea; Ioan Cocuz, *op. cit.*, p. 265., scria că dieta bucovineană era formată din 12 români, 8 germani, 4 armeano-poloni, 4 ruteni și 2 deputați care nu și-au declarat naționalitatea. Ca și la Mihai-Ștefan Ceașu, lipsește cel de al 31-lea deputat, probabil nu a fost luat în calcul unul dintre viriliști.

²⁵ În articolul „Glossen zur Interpelation des Dr. Popovici und Genossen” („Glose la interpelarea dr. Popovici și compania”), în „Bukowinaer Post”, [VI], nr. 763, 8 noiembrie 1898, p. 1, afirma că „In merito, din punctul nostru de vedere, suntem de acord cu conținutul interpelării lui Popovici, dar ne îndoim de succesul acesteia”. conținutul interpelării a fost redat de Teodor Balan, în lucrarea *Lupta pentru tricolor. Un capitol din istoria politică a Bucovinei, 1894–1904*, București, Editura Academiei Române, 2008, p. 157, astfel: „Cu prilejul alegerilor pentru Dieta Bucovinei s-au întâmplat lucruri «nemaipomenit de scandalose». S-a pus în mișcare tot aparatul statului, pentru a asigura reușita candidaților gubernamentali. E adevărat că alegerile pentru Dieta Bucovinei nu au fost libere niciodată, «dar alegeri ca aceste n-au mai fost nicicând în această țară sărmană». Prefecții au crezut că „sunt chemați de providență” să diriguiască opinia publică. Dacă ei vor porunci să fie ales deputat un ciomag, un ciomag va fi ales”.

²⁶ Constantin Loghin, *op. cit.*, p. 216.

românilor²⁷. Alianții politicii guvernamentale au fost „tinerii ruteni”, armeano-polonii, evreii și deputații germani, aceștia din urmă, în opinia unor cercetători ai fenomenului, erau „oamenii de manevră ai guvernului”²⁸. Coliziunea lui Bourguignon cu grupul deputaților români din Dietă și PNR s-a produs pentru că i-a sprijinit pe „tinerii ruteni” și pe armeano-poloni împotriva românilor, pe românii „guvernamentali” împotriva românilor naționali, pentru că s-au produs numeroase abuzuri electorale la alegerile din 1898, fapte reflectate în „Patria” și în unele periodice germane. Preocuparea de a impune a dorinței guvernatorului, în pofida evidenței și a regulilor încetățenite, a fost dovedită de propunerea făcută de guvernatorul Bucovinei de a se constitui Comitetul Țării dintr-un român, un reprezentant al „tinerilor ruteni”, un german și un polonez. Explicația lui Bourguignon era aceea că, o astfel de distribuție a locurilor, reflecta mai bine ponderea demografică a diverselor etnii din țară și, mai mult, ar fi combătut tendințele „pandaciste” ale românilor. Regula de până atunci a alcătuirii Comitetului Țării era determinată de matematica rezultatelor electorale: trei români și doi reprezentanți ai celorlalte grupuri etnice. Cum autoritățile centrale nu au achiesat la propunerile lui Bourguignon, Comitetul Țării s-a alcătuit ca și până atunci.

Atmosfera politică din Bucovina era una destul de tensionată. În 14 octombrie 1898, s-au deschis lucrările Dietei, prin depunerea jurământului: 14 deputați au făcut-o în limba germană, 13 în limba română și patru în limba ruteană²⁹. În ciuda propunerilor lui Bourguignon, în 19 noiembrie 1898 împăratul Franz Joseph I-a numit ca președinte al Dietei pe românul Ioan Lupul și locțiitor pe germanul Josef Rott – fapt ce exprima dorința autorităților vieneze de a respecta regulile jocului politic tradițional din Bucovina, în timp ce Bourguignon aplica politica „egalei îndreptățiri”. În logica aceasta, prevalându-se de atribuțiile sale de reprezentant al împăratului în Ducatul Bucovinei, guvernatorul Bucovinei a numit doi greco-catolici drept consilieri consistoriali – fapt evident vexatoriu pentru ortodoxismului din ducat și care a fost interpretat drept un semn al tendințelor de catolicizare a Bucovinei. Acesta se înscria într-o lungă listă de vexațiuni la adresa clerului ortodox al Bucovinei, pe care presa vremii le reflecta.

„Era Bourguignon” a fost marcată de numeroase proteste precum cele ale preoțimii române nemulțumită de arhipăstorul său, Arcadie Ciupercovici³⁰, fidel supus al guvernului, ale studențimii române din Cernăuți și Viena, de conflictele iscate pe tema portului tricolorului, ca însemn național, restricțiile aplicate libertății presei – anunțate de guvernator, în 10 aprilie 1899 și cenzurarea a numeroase articole din ziarul „Patria”, dizolvarea congresului bisericesc prin anunțul din 8/19 iulie 1899 – în ședința Consistoriului arhiepiscopal, acuzația de neloialitate și iredentism adresată preoțimii române în 18 august 1899 – cu ocazia zilei

²⁷ „Die «verkrachte Bojarenpartei» und die siegesbewusste Regierung” („«Partidul scindat al boierilor» și guvernul încrezător în victorie”), în „Bukowinaer Post”, [VI], nr. 749, 6 octombrie 1898, p. 1.

²⁸ Ioan Cocuz, *Partidele politice românești din Bucovina, 1862–1914*, Suceava, Editura „Cuvântul nostru”, 2003, p. 265.

²⁹ *Ibidem*, p. 268.

³⁰ Teodor Balan, *Lupta pentru tricolor: un capitol din istoria politică a Bucovinei, 1898–1904*, București, Editura Academiei Române, 2008, p. 121–137.

împăratului Franz Joseph, persecuțiile preoților din diferite localități³¹, expulzarea fraților Braniște³² etc., fapte ce îl îndreptățeau pe redactorul ziarului „Patria” să scrie: „Astăzi, baronul Bourguignon este privit drept omul nefast care a venit ca să ne desființeze ca națiune română”³³.

După ce, în 12 februarie 1900, deputații români în Parlamentul imperial au votat pentru susținerea guvernului condus Körber, grupul conservatorilor din PNR, deputații din Dieta Bucovinei și din parlamentul austriac au hotărât să înceteze lupta cu guvernatorul Bourguignon³⁴ prin semnarea unui pact (de neagresiune politică) cu acesta. Opozanții „pactiștilor”, în frunte cu Iancu Flondor au condamnat această înțelegere, reproșându-le „pactiștilor” faptul că au trădat idealurile naționale și că, prin această înțelegere, au împiedicat îndepărtarea mai rapidă a lui Bourguignon din Bucovina. În plan politic, semnarea respectivului act cu Bourguignon a dus la formarea a două partide, reprezentând curentele conservator („pactist”) – condus de Ioan Volcinschi – și național („poporal național”) condus de George Popovici, apoi de Iancu Flondor. În alegerile pentru Camera Deputaților din Parlamentul imperial, conservatorii au raportat unele victorii în fața naționaliștilor, dintre acestea, cea mai însemnată era alegerea

³¹ Vlad Gafița, „Considerații privind atitudinea lui Iancu Flondor față de clasele sociale din Bucovina (de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea)”, „Codrul Cosminului”, vol. 10, 2004, p. 227.

³² Valeriu Braniște a fost expulzat din Bucovina începând cu 18/30 iulie 1899. A continuat să editeze ziarul „Patria”, până la 21 aprilie/4 mai 1900, ascunzându-se în diferite locuri precum: Cernăuți, Rogojești, Storojineț și Mihăileni.

³³ Apud Ioan Cocuz, *op. cit.*, p. 271.

³⁴ „Timpul”, I, nr. 1, 1 iulie 1900, pp. 1–2, articolul „Programul nostru” și „Situația politică”, nr. 24 iulie 1900, pp. 1–2. Într-o ședință a grupării conservatoare, ce s-a ținut în 16 martie 1900, s-a hotărât se fie delegați ca să poarte tratative cu Bourguignon, următorii: Eudoxiu (Doxuță) Hurmuzachi, Nicolae Mustatză, Ilarion Onciul și George Popovici. Aceștia au obținut „mandat nelimitat” pentru a trata împăcarea cu guvernul. În cazul în care la tratative ar fi lipsit unul dintre cei nominalizați, George Vasilco a fost desemnat pentru substituție. Tratativele cu baronul Bourguignon au durat ceva mai mult de patru săptămâni, respectiv 12–13 ședințe, de patru sau cinci ore. George Popovici a participat doar la două ședințe, fiind înlocuit în celelalte de George Vasilco. Motivațiile expuse de „pactiștii” aveau în vedere lipsa mijloacelor necesare pentru continuarea opoziției față de guvern, sacrificiile mari pe care le-a presupus confruntarea cu guvernatorul Bourguignon, dar și faptul că în programul politic al guvernului imperial, conservatorii români au descoperit „chibzuință” și „prudență”, pe care le doreau aplicate și în Bucovina. Pactul realizat între gruparea conservatoare și guvernul local a fost inspirat de ministrul președinte Körber, după cum scria ziarul „Timpul”: „dovadă că guvernul local n-a pactat cu partidul român pe seama sa, ci la voința și după instrucțiunea ministrului președinte”. Grupul de conservatori români care au semnat pactul politic, din primăvara lui 1900, își propuneau: „susținerea elementului român în această țară [care] este o necesitate eminentă de stat” pentru că românii bucovineni erau „element conservator de stat” – cel care putea să pună stavilă „tendințelor expansioniste”(!), „toleranță absolută” față de celelalte confesiuni și numai atacurile nemotivate urmau a fi combătute „resolut – însă cu cuviință”, după realizarea recensământului „o unică și dreaptă măsură” care avea să se aplice strict față de toate „națiunile conlocuitoare”, cu scopul păstrării echilibrului dintre naționalități fără a „afecta individualitatea politică a românilor” și pentru a realiza „o administrație rodnică”, reforma sistemului școlar prin creșterea numărului de școli, a numărului „puterilor didactice” (la acea dată erau școli în care revenea un învățător la 70–100 de copii) și îmbunătățirea situației materiale a acestora, dezvoltarea economiei ducatul prin credite agricole ieftine și dezvoltarea industriei etc.

profesorului Dimitrie Isopescul în detrimentului lui George Popovici, în districtul electoral Câmpulung Moldovenesc³⁵. Urmările pactului au fost apreciate în epocă drept nefaste: școli din 18 comune au pierdut dreptul de a preda în limba română, Nicu Flondor a fost obligat să părăsească postul de funcționar al statului, pentru că a participat la balul „Junimii”, Iacob Miculi a fost mutat disciplinar pentru că fost la același bal al „Junimii”, arhimandritul Juvenal Stefanelli a fost obligat să se pensioneze, consilierul guvernamental Balmoș a fost pensionat, mulți învățători au fost mutați de la posturile lor, iar persecutarea celor care au continuat să poarte tricolorul a continuat³⁶. La mai bine de un an de la încheierea pactului, Iancu Flondor a făcut bilanțul colaborării dintre conservatori și Bourguignon, din care reieșea că dintre promisiunile făcute „niciuna nu s-a realizat”³⁷. Discursul lui Iancu Flondor a stârnit mânia lui Bourguignon, pe care l-a caracterizat drept o ieșire patologică. Urmarea a fost chemarea la duel a lui Bourguignon, pentru lezarea onoarei. Numai o intervenție de ultim moment a dus la aplanarea conflictului³⁸. Dar nici conservatorii nu s-au lăsat mai prejos și, în 8 iulie 1901 i-au răspuns destul de dur lui Flondor, prin intervențiile lui Călinescu și Ciuntuleac³⁹. Pactul a fost denunțat în 17 ianuarie 1902. Cele două partide românești au avut un parcurs de apropiere, fapt concretizat prin constituirea unei „Dirigențe” formată din câte cinci membri din fiecare curent politic constituent. În fruntea acesteia a fost desemnat Eudoxiu Hurmuzachi și vicepreședinte Ioan Volcinschi. Urmarea a fost că, în Dietă, s-a format o nouă majoritate, formată din deputații români, cei armeano-poloni și germani (Clubul german progresist condus de Gustav Martin). Deputații ucraineni au rămas în minoritate, ceea ce a însemnat și pierderea locurilor în diferite comisii. Ca formă de protest, deputații ruteni au părăsit lucrările dietei, au organizat un mare miting și au readus în discuție cererea de divizare a Diecezei Bucovinei. În sesiunea din toamna-iarna anului 1903, au fost numeroase dispute în dietă, determinate de înfruntarea politică dintre majoritatea compusă în jurul deputaților români și opoziția formată din

³⁵ Situația acesta avea să-i determine drumul în viață al liderului radical. În anul 1901, George Popovici renunță la cetățenia austriacă și se stabilește la București, unde a ocupat o catedră universitară la București. Cf. Mircea Irimescu, *Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina (1862–2012)*. *La 150 de ani*, vol. II, *Voluntariat bucovinean*, Rădăuți, Editura Septentrion, 2013, p. 464.

³⁶ Teodor Balan, *op. cit.*, p. 188.

³⁷ Adresându-se în limba română, în ședința Dietei, din 6 iulie 1901, Iancu Flondor spunea: „Domnii mei, dacă acest om care numai Domniilor Voastre are a Vă mulțumi că a ajuns consilier intim și că azi se poate întinde aici, pe acest fotoliu – căci Domnia Voastră știți prea bine că numai 8 zile ar fi trecut și i-am fi strigat, la Zalucze, «adio», pentru totdeauna și «cale sprâncenată» – dacă acest om nu Vă dă nimic pentru toate câte vă datorește, ci are încă cutezanța a cere de la Domnia Voastră, drept recompensă, să-i votați legea relativă la constituirea Consiliului școlar al țării, lege îndreptată direct contra Bisericii greco-ortodoxe din Bucovina, dacă Domnia Voastră îl veți sprijini și în proiectul acesta de lege, atunci, într-adevăr, nu știu ce să cuget despre Domnia Voastră. Căci ceea ce Vi se cere acum nu-i alta decât ridicarea obstacolului celui mai mare în dezvoltarea națiunii noastre. Nu face alta cu Domnia Voastră decât o adevărată batjocură. Nu pot afla pentru acesta o expresie potrivită”. Apud Teodor Balan, *op. cit.*, p. 188.

³⁸ Ștefan Purici, „Iancu Flondor (1865–1924). O viață în slujba dreptății”, în „Codrul Cosminului”, vol. 10, 2004, p. 263.

³⁹ Mihai-Ștefan Ceaușu, *op. cit.*, pp. 345–346.

democrației lui Aurel Onciul, „tinerii ruteni” și liberali. Opoziția lui Iancu Flondor față de proiectul de reformă electorală propus de B. Straucher, a dus la numeroase atacuri mai ales împotriva boierului de la Storojineț⁴⁰.

Examinând evoluția opțiunilor electorale în Bucovina, în anii 1898 și 1904, din punct de vedere numeric, putem constata că exista o stabilitate pentru românii bucovineni. Adică, în alegerile din 1898 și 1904, au obținut câte 13–14 mandate în Dieta Bucovinei⁴¹. Dacă în anul 1898 aceștia au reușit să aibă o atitudine politică unitară – până la adoptarea politicii conciliatoriste, materializată printr-un „pact”, semnat de conservatori cu guvernatorul Bourguignon –, în următoarea legislatură afilierea politică a deputaților era foarte diferită, respectiv deputații români se regăseau în trei curente politice diferite: conservator, naționalist și democrat. Presa de limba română și unele ziare germane din Cernăuți, susținătoare ale unora dintre politicienii români, erau pline de acuze la adresa adversarilor lor politici fapt ce avea să se reflecte în rezultatele alegerilor dietale din 1904. Câștigătorii au fost democrații lui Aurel Onciul, care reprezentau curentul politic democrat, cel al noilor veniți pe scena politică – adică intelectuali, învățători, preoți și țărâni nemulțumiți de „boierii” și „popii” care-i reprezentaseră până atunci. Aceștia au făcut alianță cu „tinerii ruteni” și gruparea liberal-germană, în ceea ce s-a numit „Tovărășia Țărănească” (sau Alianța Liberală). Naționaliști conduși de Iancu Flondor au fost înfrânți în toate districtele electorale în care au avut candidați.

Situația politică din imperiu caracterizată printr-o extremă fluiditate, prin multe și mari schimbări, determinate de afirmarea impetuoasă a imperialismului, naționalismului și antisemitismului, au făcut ca pe scena politică vieneză să se afirme curentele național-german și cel creștin-social. În acest context, T. Herzl

⁴⁰ *Ibidem*, p. 352.

⁴¹ Ioan Cocuz, *Partidele politice românești din Bucovina, 1862–1914*, Suceava, Editura „Cuvântul nostru”, 2003, pp. 326–329; Mihai Ștefan Ceaușu, *op. cit.*, pp. 356–358. În urma alegerilor din anul 1898, românii au obținut următoarele rezultate: în curia comunelor rurale au avut patru mandate, la Gura Humorului – Ioan Lupul, la Câmpulung-Vatra Dornei – George Popovici, la Siret – Tudor Flondor și la Storojineț – Modest Grigorcea. În curia mării proprietăți, românii au obținut șase mandate, dintre care două în corpul I, respectiv Miron Călinescu și Ion Țurcanu și patru în corpul al II-lea, respectiv Nicolae Mustață, Ioan Volcinski, Ioan Flondor și George Vasilco. La acestea se adăugau un mandat de virilist, cel ocupat de mitropolitul Arcadie Ciupercovici și cel al lui Hieronimus della Scala ales în districtul rural Stănești, care s-a alăturat partidei românești din Dietă. La alegerile din 1904, românii divizați din punct de vedere politic în trei curente politice (conservatori, naționali și democrați) au obținut 12 mandate, ce arătau victoria clară a democraților conduși de Aurel Onciul: Din cele șase mandate obținute la districtele electorale rurale, cinci erau ale democraților, respectiv: Florea Lupu la Cernăuți, Teofil Simionovici la Rădăuți, Alexandru Buburuzan la Gura Humorului, Aurel Onciul la Câmpulung, George Vasilco (aliat al democraților) la Storojineț. Cel de al șaselea mandat a revenit lui Varteres Grabet Pruncul, mare proprietar, independent, care și-a depus mandatul și – la presiunile lui Aurel Onciul și ale apropiaților lui – din 1905, a fost înlocuit de Titus Onciul. Conservatorii români în alianță cu armeano-polonii au obținut opt mandate, împărțite egal, la curia mării proprietăți, corpul al II-lea, respectiv, au fost deputați Alexandru Hurmuzaki (care a trecut la Alianța Liberală), Theodor Flondor, Ioan Volcinski și Nicolae Mustață (după decesul acestuia, în 1904, a fost înlocuit de Constantin Popovici). La aceștia se adăugau doi viriliști, respectiv mitropolitul Vladimir Repta și Theodor Tarnavski, rectorul Universității din Cernăuți (între 1904 și 1905) și la curia mării proprietăți, corp I, Miron Călinescu și Dionisie Bejan.

publica, în 1896, lucrarea „Der Judenstaat”, ce fundamenta teoretic începutul mișcării naționale evreiești, bazată pe ideea respingerii asimilării în alte culturi și națiuni, auto-emanciparea evreilor și crearea unui stat propriu în Palestina⁴². Aceste idei au pătruns și în Bucovina, unde evreii germanizați ajung în contradicție cu germanii creștini. Pe fondul unei evoluții similare în imperiu, din Partidul Liberal German se desprinde gruparea conservatoare reprezentată de Mihai Kipper și Arthur Skedl. Aceștia au format Asociația Germanilor Creștini din Bucovina, care a avut ca organ de presă „Bukowiner Bote” al cărui prim număr apărea în 10 octombrie 1897. Această publicație a germanilor creștini avea să apară până în anul 1904. Cea de a doua grupare a germanilor, în frunte cu Josef Rott, a fost cuprinsă în Partidul Progresist German, care a continuat să colaboreze cu evreii⁴³. Existența acestor curente din lumea politică bucovineană este confirmată și de dezbaterile din Dieta Bucovinei. Gruparea germanilor liberali a fost reprezentată de David Tittinger, care, după alegerea în Parlamentul vienez, 1896, a intrat în Asociația Germanilor Liberi. La alegerile din 1898, facțiunea liberal-progresistă a germanilor a obținut cele mai multe locuri în curia orașelor și a Camerei de Comerț și Industrie, acestora adăugându-se un reprezentant la naționalilor germani, un deputat guvernamental, un industriaș, un comerciant și un conservator care a votat uneori și cu liberalii⁴⁴. La alegerile din 1904, germanii și evreii liberali au obținut opt mandate (unu social democrat) dintre care: două la Camera de Comerț, două mandate la în curia comunelor urbane, districtul Cernăuți (Alianța Liberală), câte un mandat în districtele Siret și Suceava și două în districtul Rădăuți⁴⁵.

Evreii naționaliști au fost reprezentați în Dietă de Beno Straucher. Omul politic bucovinean a avut un parcurs politic ce s-a înscris de la liberalism, la naționalism și, în final, la sionism⁴⁶. În anul 1902, Straucher a pus bazele Partidului Popular Evreiesc din Bucovina. Acesta se pronunța pentru recunoașterea evreilor din Cisleithania, nu doar ca o confesiune religioasă, ci ca o naționalitate cu drepturi egale cu celelalte naționalități din imperiu, care avea idișul drept limbă națională⁴⁷. În programul său politic Partidul Popular Evreiesc erau cuprinse o serie de propuneri de reforme ce priveau schimbarea legii electorale, autonomia culturală și viața social-economică.

⁴² Mihai-Ștefan Ceaușu, *op. cit.*, p. 332

⁴³ „Regierungsspeck”, în „Bukowinaer Rundschau”, XVII, nr. 2819, 3. September 1898, p. 1.

⁴⁴ Mihai-Ștefan Ceaușu, *op. cit.*, pp. 338–339. Deputații liberalii germani aleși în 1898 au fost: Anton Kohanowski senior și Josef Rott la Cernăuți; medicul Michael Kipper la Rădăuți, reprezentant al naționalilor germani; Franz Des Loges, primarul orașului Suceava și consilierul guvernamental Wilhelm Pompe la Siret. Acestora li s-au adăugat doi deputați, aleși la curia Camerei de Comerț – industriașul Friedrich Langenhan și comerciantul David Tittinger și moșierul Gustav Martin – conservator.

⁴⁵ Cele două mandate obținute la curia Camerei de Comerț au fost deținute de Friedrich Langenhan și Wilhelm Tittinger, în curia Cernăuți-urban, au obținut victoria Beno Straucher și Josef Widemann de la Alianța Liberală, la Siret a fost ales Arthur Skedl, la Rădăuți, după două tururi de scrutin, au fost aleși Edwin Landwer von Pragenau și Salomon Rudich, iar la Suceava a obținut mandatul Josef Weindenfeld, social-democrat, care s-a atașat la Alianța Liberală.

⁴⁶ Mihai-Ștefan Ceaușu, *op. cit.*, p. 335.

⁴⁷ *Ibidem*, pp. 349–350.

Evoluția politică a ucrainenilor din Bucovina, la sfârșitul secolului al XIX-lea, consemnează sporirea rolului „tinerilor” ruteni în defavoarea „bătrânilor”⁴⁸, situație care se explică prin avântul naționalismului ucrainean, sprijinul primit din Galiția⁴⁹, răspândirea științei de carte și urmare a efectelor reformelor electorale din Austria. De asemenea, locul marilor proprietari români, cu moșii în partea de nord a Bucovinei, care câștigau bătăliile electorale până în anii 90 ai secolului al XIX-lea, a fost luat de „tinerii” ruteni, care își constituie adevărate fiefuri electorale în districtele Coțmani, Zastavna, Vijnița și Sadagura. La aceasta a contribuit activitatea societăților culturale „Ruska Rada”, „Ruska Besida”, „Sojuz”, și „Sicz”. Pe tărâm școlar au activat „Ruska Skola” și „Ukrainska Skola” conduse de „tinerii ruteni”. Tot atunci, s-au înființat numeroase societăți de lectură în provincie, școli și clase paralele cu limba ucraineană de predare, au fost strânse legăturilor cu ceilalți slavi din Imperiul Austro-Ungar și din Rusia etc. Un rol important l-au avut publicațiile de limbă ucraineană „Bukovyna”, „Seleanyn” și Bukoynski Vidmosti” ș.a. Pentru întregirea tabloului afirmării identitare a ucrainenilor, adăugăm activitatea însoțirilor economice „Rusca Kasa” și a însoțirilor agricole „Selianska Kasa”⁵⁰.

Răspândirea periodicelor de limbă ucraineană, activitatea în cadrul societăților de lectură rutene, implicarea tot mai mare a țăranilor în viața politică, urmare a activității de emancipare națională depusă de „tinerii ruteni” au avut drept scop sporirea rolului elementului etnic ucrainean prin oprirea așa-zisei românizări, reducerea forței politice a „partidului boierilor”, cum era numit PNR de „tinerii ruteni” și unii dintre oamenii politici germani sau evrei, și reșezarea raportului de forțe în Dieta Bucovinei⁵¹. Din 1896 și-a făcut simțită prezența în Bucovina și curentul social-democrat, organizat pe secțiuni naționale, cea ucraineană era condusă de Iosif Bezpalko⁵². Noii lideri ai politicii ucrainene în Bucovina sunt Omelian Popowicz, Irotei Pihuleac, Nicolai Wassilko și Ștefan Smal-Stocki⁵³, care, deși au opțiuni politice diferite, sunt în slujba iredentei ucrainene cu diferitele ei nuanțe.

⁴⁸ Daniel Hrenciuc, *Provocările vecinătății: ucrainenii bucovineni în Regatul României Mari (1918–1940). Contribuții*, Iași, TipoMoldova, 2010, p. 131. Între liderii „rutenilor bătrâni” îi regăsim pe: frații Gerovski, E. Kozak, Gr. Kupeanko, K. Bohateret.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 113: „Evoluția teritoriilor etnic ucrainene sub diferite administrații, existența unor curente politice și ideologice diferite, caracterul preponderent agrar al locuitorilor, gradul de urbanitate relativ scăzut, au făcut ca mișcarea națională ucraineană din Bucovina să fie destul de firavă și să depindă foarte mult de implicarea liderilor săi politici din Gașiția”. Au contribuit la intensificarea mișcării cultural-naționale a rutenilor prin așezarea în Bucovina a galițienilor Ștefan Smal-Stocki, Osip Macovei, Miron Corduba, Vasăli Sâmovici, Zenon Kuzela – care au susținut curentul naționalist ucrainean.

⁵⁰ Marian Olaru, „Aspecte ale vieții politice în Bucovina la sfârșitul secolului al XIX-lea (I)”, în „Analele Bucovinei”, IV, 2, 1997, pp. 408–409.

⁵¹ С. С. Костишин (голова), В. М. Ботушанський (відповідальний редактор), О. В. Добржанський, Ю. І. Масан, Л. П. Михайлина, *Буковина-історичний нарис*, Чернівці, „Зелена Буковина”, 1998, p. 175–176.

⁵² Florin-Mihai Răzvan, „L'Élite politique ukrainienne de Bucovine. La dynamique électorale des élections générales (1918–1937)”, în „Transylvania Review”, vol XX, nr. 1, 2011, p. 135–146 (14.03.2023).

⁵³ С. С. Костишин (голова), В. М. Ботушанський (відповідальний редактор), О. В. Добржанський, Ю. І. Масан, Л. П. Михайлин, *Ваказана праця*, p. 174–183.

Ucrainenii sau rutenii din Bucovina, sprijiniți de confrății din Galiția, solicitau aplicarea în practică a principiului juridic al „egalei îndreptățiri”, de aceea au exercitat o presiune crescândă prin deputații dietali și cei imperiali, prin presa de limbă ucraineană, societățile culturale și în bisericile ortodoxă și greco-catolică pentru sporirea ponderii lor în conformitate cu numărul dat de recensămintele de la sfârșitul secolului al XIX-lea și cel din 1910. La alegerile din 1898 au obținut patru mandate de deputați, toate revenind „tinerilor ruteni” care reprezentau curentul politic al „poporalilor ucraineni” („narodovșii”), în districtele electorale rurale devenite tradiționale pentru victoriile lor în alegeri: Coțmani, Sadagura, Zastavna și Vijnița⁵⁴. În alegerile din 1904, prezența politică a „tinerilor ruteni” se consolidează, reușind să obțină victoria în districtele rurale din Vijnița-Putila, Stănești-Vășcăuți, Zastavna, Coțmani și Siret⁵⁵.

După criza politică din 1902, atunci când deputații „rusini” se aflau în inferioritate și ca urmare au părăsit pentru o vreme Dieta, liderii acestora se apropie de gruparea lui Aurel Onciul (Partidul Țărănesc Democrat), de reprezentanții evreilor în frunte cu B. Straucher (Partidul Sionist Evreiesc), la care s-au alăturat și germanii, punând bazele „Alianței Liberale” sau „Tovărășia Țărănească”, în anul 1904⁵⁶. Programul politic al acesteia – apreciat ca fiind în acord cu schimbările ce se petreceau în imperiu – a pus în prim plan necesitatea înfăptuirii unor reforme liberale precum cea electorală, îmbunătățirea situației social-economice din ducat, înființarea Băncii Țării, creșterea salariilor învățătorilor, lărgirea drepturilor politice, toate acestea vizând „depunerea de eforturi pentru satisfacerea tuturor cerințelor naționale ale popoarelor care locuiesc în Bucovina” și „lichidarea urmelor feudalismului” – sunt de părere unii istorici ucraineni, referindu-se la o încetare a dominației politice a românilor în Dietă și în viața provinciei. Doar o mică parte a propunerilor de reformare au prins viață, deoarece în 1905 „Alianța Liberală” se desface (ca urmare a neînțelegerilor ivite între democrați și ucraineni, pentru susținerea lui Florea Lupu ca șef al Băncii Țării) partidele românești s-au apropiat treptat până la unirea lor, în 1908. Ca urmare, grupările politice rutene se reunesc în 12 noiembrie 1905, în Consiliul Național al Rusinilor din Bucovina, denumit și Partidul Național Democrat, cu un program politic asemănător celor al confrăților lor din Galiția⁵⁷ și cu o bază socială mult lărgită. La începutul vieții parlamentare în Ducatul Bucovinei, armenii și polonii erau răspândiți pe întregul areal al provinciei. Polonii erau în număr de 4 000 în anul 1846 (1,8%) și 4 008

⁵⁴ *Ibidem*, pp. 340–341, mandatele „rutenilor tineri” au fost astfel obținute: la Coțmani – Irotei (Herotei) Pihuleac, la Sadagura a triumfat Stefan Smal-Stocki – șef al partidului, la Zastavna – Eugen Wieniawa-Zubrycki și Nicolae Vasilco (grafiat și N. Wassilko) la Vijnița. Acesta din urmă, din simpatizant al PNR a trecut, din 1896, în tabăra „rutenilor tineri”, unde a ajuns liderul grupării.

⁵⁵ Repartiția mandatelor a fost următoarea: N. Vasilco, în districtul Vijnița-Putila; T. Levițchi, în districtul Stănești-Vășcăuți; Filimon Kalitowski, în districtul Zastavna; Irotei Pihuleac în Coțmani și Artur Malek în Siret.

⁵⁶ Marian Olaru, „Aurel Onciul și revista «Privitorul»”, în „Analele Bucovinei”, I, nr. 2, 1994, p. 281.

⁵⁷ С. С. Костишин (голова), *Ваказана праця*, p. 176.

în 1851, iar armenii erau 2 224 (0,59%) în anul 1845 și, respectiv, 2 240 (0,58%) în anul 1851⁵⁸. Cu timpul, datorită schimbărilor survenite în procesul de modernizare a ducatului, dar mai ales în structura mării proprietăți, prin apariția unor mari proprietari armeni, aceștia au alcătuit împreună cu boierii români o grupare politică. La începutul anilor 90 ai secolului al XIX-lea, guvernatorii Felix Pino și Anton Pace au impulsivat constituirea a două curente politice noi în Bucovina: armeano-polonii și „tinerii ruteni”. Nemulțumiți de numărul de locuri ocupate în Dieta Bucovinei, armeano-polonii au părăsit, în februarie 1892, Clubul autonomist, aliindu-se cu liberalii și-au depus mandatele, fapt ce a dus la dizolvarea Dietei⁵⁹. Prin acest gest s-a produs o criză politică (de care nu era străin nici guvernatorul Felix Pino) prin care inițiatorii sperau să își maximizeze rezultatele electorale, lucru care, însă, nu s-a întâmplat la alegerile din aprilie 1892. În septembrie 1898, în alegerile dietale gruparea armeano-polonă a obținut patru mandate la curia mării proprietăți – corpul al doilea electoral – prin Ștefan Ștefanovici, șeful partidului, Cristof von Abramovici și Adolf Wiesiolowski, mari proprietari, și Zaharia Bohosiewicz, consilier la Tribunalul Țării. Cu un rezervor demografic redus, la alegerile din 1904 armeano-polonii au obținut tot patru mandate⁶⁰.

În cele două legislaturi analizate, marcate de alegerile dietale din 1898 și 1904, observăm continuitatea unora dintre curentele politice dominante în viața politică a Bucovinei, dar și apariția unor noi forțe politice la români, germani, ucraineni și evrei – care impun o agendă nouă, axată pe reforme social-economice ce răspundeau nevoilor de modernizare a provinciei – tendință manifestată și în celelalte țări ale Cisleithaniei. Schimbările din Bucovina au fost legate de creșterea ponderii populației urbane, de răspândirea științei de carte și apariția unui nou public, mai activ din punct de vedere civic și național, ce se raportează diferit față de la viața cetății (a imperiului și provinciei), care este consumator de știri cotidiene și de cultură în presa din provincie, care își sporește masiv tirajele. Locuitorii Ducatului Bucovinei, ca și cei din imperiu, își schimbă factura cultural-civică prin atașamentul față de valorile democratice, în vogă în acea epocă

⁵⁸ Constantin Ungureanu, *Bucovina în perioada stăpânirii austriece (1774–1918): aspecte etno-demografice și confesionale*, Chișinău, Civitas, 2003, pp. 248–251, la 18 251 (3,2%) în anul 1880, la 23 604 (3,7%) în anul 1890, la 26 857 (3,7%) în 1900 și la 36 217 (4,5%) în anul 1910. Atunci când luăm în considerație cifrele indicate mai înainte, ținem cont de observația autorului formulată la p. 169, că atunci când s-au făcut recensămintele pe baza legii Taafe, începând cu cel din 1880, criteriul aprecierii populației după limba de conversație (și nu cel al limbii materne) făcea ca armenii catolici să fie trecuți la limba polonă de exprimare, în timp ce armenii orientali, aflați mai ales în partea de sud a provinciei, să fie trecuți la limba română de exprimare. Referiri la situația armenilor din Bucovina înainte de Primul Război Mondial, în Renata Karol-Mazur, *op. cit.*, p. 269.

⁵⁹ *Memoriul deputaților români în Dieta Bucovinei și din Parlamentul vienez, adresat ministrului președinte Eduard Taafe*, cf. Teodor Balan, *op. cit.*, pp. 213–220.

⁶⁰ Mihai-Ștefan Ceaușu, *op. cit.*, p. 362. În alegerile din 1904 au fost aleși ca deputați, în corpul al II-lea al curiei mării proprietăți: Cristof Abramovici, Casimir Bohdanovici, Alfred Holban și Zaharia Bohosiewicz.

(drepturi și libertăți cetățenești, liberalism, social-democrație, feminism, credința în puterea creatoare a omului etc.). Aceasta este evidențiată de faptul că publicul cititor din ducat trece, de la unul „autoritar-suveran și politico-partizan”, la unul de factură democratică⁶¹.

Bibliografie

1. Balan, Teodor, *Lupta pentru tricolor: un capitol din istoria politică a Bucovinei, 1898–1904*, ediție îngrijită de Marian Olaru, prefață de Pavel Țugui, București, Editura Academiei Române, 2008.
2. Branște, Valeriu, *În slujba Bucovinei, în slujba neamului românesc, Articole politice*, ediție și studiu introductiv de Ioan Cocuz, Suceava, Editura „Bucovina viitoare”, 1998.
3. Bruja, Radu-Florian, „Quelques considerations sur les elites et l’idée de nation en austro-hongrie”, în „Codrul Cosminului”, XVII, nr. 2, 2012.
4. Ceaușu, Mihai-Ștefan, *Parlamentarism, partide și elită politică în Bucovina habsburgică (1848–1918)*, Iași, Editura Junimea, 2004.
5. Cocuz, Ioan, *Partidele politice românești din Bucovina, 1862–1914*, Suceava, Editura „Cuvântul nostru”, 2003.
6. Костишин, С. С. (голова), Ботушанський, В. М. (відповідальний редактор), Добржанський, О. В., Масан, Ю. І., Михайлина, Л. П., *Буковина-історичний нарис*, Чернівці, „Зелена Буковина”, 1998.
7. Gafița, Vlad, „Considerații privind atitudinea lui Iancu Flondor față de clasele sociale din Bucovina (de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea)”, în „Codrul Cosminului”, vol. 10, 2004.
8. Hrenciuc, Daniel, *Provocările vecinătății: ucrainenii bucovineni în Regatul României Mari (1918–1940). Contribuții*, Iași, Editura TipoMoldova, 2010.
9. Mircea Irimescu, *Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina (1862–2012). La 150 de ani*, vol. II, *Voluntariat bucovinean*, Rădăuți, Editura Septentrion, 2013.
10. Kann, Robert A., „Despre problema naționalităților în Monarhia Habsburgică (1848–1918). O sinteză”, în *Monarhia Habsburgică (1848–1918)*, vol. III, *Problema națională*, ediție în limba română coord. și îngrijită de Rudolf Gräf, traducere de Iosif-Marin Balog, Loránd Máldy, Raluca Nelepcu, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Iași, Editura Polirom, 2020.
11. Karol-Mazur, Renata, „Bukowina jako odczyzna prywatna polskich Ormian”, p. 269–272
12. Loghin, Constantin, *Istoria literaturii române din Bucovina, 1775–1918*, Cernăuți, Editura „Alexandru cel Bun”, 1996.
13. Nistor, Ion, *Istoria Bucovinei*, București, Editura Humanitas, 1991.
14. Olaru, Marian, „Aurel Onciul și revista «Privitorul»”, în „Analele Bucovinei”, I, nr. 2, 1994.
15. Olaru, Marian, „Aspecte ale vieții politice în Bucovina la sfârșitul secolului al XIX-lea (I)”, în „Analele Bucovinei”, IV, nr. 2, 1997.
16. Purici, Ștefan, „Iancu Flondor (1865–1924). O viață în slujba dreptății”, în „Codrul Cosminului”, vol. 10, 2004.
17. Răzvan, Florin-Mihai, „L’Élite politique ukrainienne de Bucovine. La dynamique électorale des élections générales (1918–1937)”, în „Transylvania Review”, vol XX, nr. 1, 2011.
18. Ungureanu, Constantin, *Bucovina în perioada stăpânirii austriece (1774–1918): aspecte etno-demografice și confesionale*, Chișinău, Civitas, 2003.

⁶¹ Markus Winkler, „Deutschsprachige Presse und Öffentlichkeit in Czernowitz vor 1918” („Presa și publicul de limbă germană din Cernăuți înainte de 1918”), în *Presselandschaft in der Bukowina und den Nachbarregionen. Akteure – Inhalte – Ereignisse (1900–1945)*, herausgegeben von Markus Winkler, München, IKGS Verlag, 2011, p. 261.

19. Erich Zollner, *Istoria Austriei*, traducere de Adolf Armbruster, ediția a VIII-a, vol. II, București, Editura Enciclopedică, 1997.
20. „Die «verkrachte Bojarenpartei» und die siegesbewusste Regierung” („«Partidul scindat al boierilor» și guvernul încrezător în victorie”), în „Bukowinaer Post”, [VI], nr. 749, 6. Oktober 1898.
21. „Regierungsspeck”, în „Bukowinaer Rundschau”, XVII, nr. 2819, 3. September 1898.
22. *Presselandschaft in der Bukowina und den Nachbarregionen. Akteure – Inhalte – Ereignisse (1900–1945)*, herausgegeben von Markus Winkler, München, IKGS Verlag, 2011.